

QADIMGI DUNYO IQTISODIY TA'LIMOTLARI

*Andijon viloyati Qo'qon universiteti Andijon filialida iqtisodiyot va
pedagogika yo'nalishi 20_25 guruh talabasi*

Mansurov Diyorbek Nosirjon o'g'li

Annotatsiya: Qadimgi dunyo iqtisodiy ta'limotlari insoniyat tarixining juda qadim bosqichlarida shakllana boshlagan va hozirgi iqtisodiy bilimlarning shakllanishiga asos bo'lgan. Qadimgi jamiyatlarda iqtisodiy faoliyat inson ehtiyojlarini qondirish, tirikchilik qilish va jamiyat hayotini boshqarish uchun zarur bo'lgan eng asosiy sohalardan biri edi. Shundandirki, qadimgi sivilizatsiyalar taraqqiyotida iqtisodiyot masalalari hamisha dolzarb bo'lib kelgan. Qadimgi Misr, Bobil, Xitoy, Hindiston kabi ilg'or davlatlarda ishlab chiqarish, taqsimot, mulkchilik munosabatlari, mehnat taqsimoti va tovar ayirboshlashning dastlabki shakllari paydo bo'lgan. Shu jarayonda iqtisodiy hodisalar bo'yicha fikr yuritish, xulosalar chiqarish an'anasi yuzaga keldi.

Kalit so'zlar: qadimgi iqtisodiyot, mulkchilik munosabatlari, ishlab chiqarish, taqsimot, savdo-sotiq, mehnat taqsimoti, soliqlar, davlat boshqaruvi, iqtisodiy fikrlar, jamiyat taraqqiyoti

Qadimgi Misrda jamiyat hayotining asosiy bo'g'inlari sifatida ishlab chiqarish va taqsimotni samarali yo'lga qo'yishga harakat qilingan. Yerga egalik, davlat tomonidan belgilangan soliqlar va mahsulotlar taqsimoti bilan bog'liq tartib-qoidalar mavjud edi. Hokimiyat vakillari soliq tizimini yuritishda qat'iy nazorat o'rnatishgan, buning uchun alohida mutaxassislar faoliyat yuritishgan. Bobilda iqtisodiyotning markaziy o'rinni egallashini tasdiqlovchi manbalar ko'p. Bobil hukmdorlari davlatni boshqarishda mulkka egalik tartiblari, soliqlar, savdo-sotiq va ishchi kuchidan foydalanish masalalariga alohida ahamiyat berishgan. Bobilda amalga oshirilgan yirik irrigatsiya inshootlari qurilishi, savdo markazlarining

shakllanishi va tovar pul munosabatlarining paydo bo'lishi jamiyat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan. Bu yerda ishlab chiqarish, resurslardan foydalanish va ularni taqsimlash qonun-qoidalar asosida boshqarilgan [1].

Qadimgi Xitoy iqtisodiy fikrida agrar sohaning ustuvorligi birinchi o'rinda turar edi. Xitoyda ishlab chiqarish asosan qishloq xo'jaligiga tayanar, davlat tuzilmasida yer munosabatlari muhim o'rin egallardi. Xitoy mutafakkirlari yerni unumli ishlatish, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash va jamiyat farovonligini ta'minlash masalalariga katta e'tibor qaratganlar. Bu qadimiyat vakillari jamiyat barqarorligini saqlash uchun mavjud imkoniyatlarni oqilona taqsimlash zarurligini ilgari surganlar. Qadimgi Hindistonda ham iqtisodiy faoliyatga oid qarashlar rivojlangan. Hindiston iqtisodiy fikrida asosiy urg'u savdo va hunarmandchilikka berilgan. Jamiyatda ishlab chiqaruvchi va taqsimlovchi kasblar aniq belgilangan, savdo yo'llari tashkil etilgan, mahsulotlar uchun bahoni davlat nazorat qilgan. Vaqt o'tishi bilan iqtisodiy ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi natijasida jamiyatda kasblar, mulk egalari va ishlovchilar o'rtasida qatlamlar yuzaga kelgan. Qadimgi Yunoniston va Rim iqtisodiy fikrida fanda yangicha yondashuv paydo bo'lgan. Yunoniston faylasuflari iqtisodiyot rivojini ilmiy asosda izohlashga va tushuntirishga harakat qilganlar. Jamiyat hayotida iqtisodiy muammolar, boylik va farovonlik omillari, mulkchilik, ishlab chiqarish, mehnat va pul muomalasi borasida fikrlar ilgari surilgan. Masalan, jamiyat taraqqiyotida mehnatning ahamiyati, mulkchilik munosabatlari va vositachilikni o'rganish ularning iqtisodiy tafakkurida muhim o'rin tutgan [2].

Qadimgi Rimda iqtisodiy bog'liqliklar, huquq va mulk munosabatlari, davlat boshqaruvi muhimligiga alohida e'tibor qaratilgan. Rim iqtisodiyotida katta yer egaligi, qullik va mulkni boshqarish bilan bog'liq murakkab tizim rivojlangan. Rim imperiyasining savdo-sotiq tizimi, ichki va tashqi bozorlar, davlat soliqlari va mehnat taqsimoti haqidagi qarashlar jamiyat iqtisodiyotini rivojlantirishda asos bo'lgan. Rim yuristlari iqtisodiy huquqiy munosabatlar, tovar ayirboshlash va

kelishuvlar tuzish mexanizmlarini ishlab chiqqanlar. Qadimgi Sharq va G'arb taraqqiyoti solishtiriladigan bo'lsa, ular o'ziga xos iqtisodiy taraqqiyot yo'liga, jamiyat hayotini tashkil etish va boshqarish uslubiga egalar edi. Qadimgi Sharq davlatlarida iqtisodiyot ko'proq rivojlangan dehqonchilik, sug'orish tizimlari va davlat tomonidan boshqariladigan taqsimot asosiga qurilgan bo'lsa, Qadimgi G'arbda iqtisodiy tafakkur shaxsiy tashabbus, mulkchilik va bozordagi faollik orqali rivojlanib borgan. Bu ham o'z navbatida o'sha davr iqtisodiyotini boshqarishda va ijtimoiy taraqqiyotda muhim rol o'ynagan [3].

Qadimgi davrlarda ishlab chiqarish va tovar ayirboshlashning rivojlanishi natijasida iqtisodiy qonuniyatlar odamlarga ravshan bo'la boshlagan. Tovar va pul muomalasining kengayishi bilan birga savdo va ayirboshlashda adolat, ekvivalentlik, narx, qadriyat tushunchalari yuzaga kelgan va bu iqtisodiy qarashlarning shakllanishida muhim o'rin tutgan. Qadimgi davlatlar aholisi mahsulotlarni yaratish va ularni adolatli taqsimlash, davlatda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholining ehtiyojlarini qondirish kabi muhim iqtisodiy vazifalarni hal etishga intilganlar. Iqtisodiy faoliyat natijalarini baholash, resurslardan oqilona foydalanish, davlat boyligini ko'paytirish va soliqlarni to'plash kabi masalalar ustida izchil ishlangan. Qadimgi iqtisodiy ta'limotlar jamiyatda iqtisodiy munosabatlarning rivojlanish bosqichlariga mos ravishda taraqqiy qilib borgan. Iqtisodiy tafakkur dastlab kundalik turmush ehtiyojlarni qondirish maqsadida paydo bo'lgan bo'lsa, keyinchalik ijtimoiy-iqtisodiy hayotni boshqarish va davlat manfaatlarini himoya qilish uchun zarur bilimga aylangan. Davlat boshqaruvini samarali yo'lga qo'yish, ishlab chiqarish sohalari va savdo tizimini nazorat qilish qadimgi tadqiqotchilar uchun hamisha muhim vazifa hisoblangan. Natijada iqtisodiy faoliyatni tashkil etish, bozor munosabatlarini shakllantirish, mulk va mehnat taqsimotini tartibga solish zarurati bu davr iqtisodiy fikrining shakllanishiga kuchli turtki bo'lgan [4].

Qadimgi dunyo iqtisodiy ta'limotlarida ma'lum ma'noda zamonaviy iqtisodiy nazariyalar uchun zamin yaratuvchi tamoyillar paydo bo'lgan. Xususan, ishlab chiqarish, taqsimot, qiymat va narx, mulkchilik, mehnat va iqtisodiy tartiblar haqidagi tushunchalar keyingi davr mutafakkirlariga katta ta'sir ko'rsatgan.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, qadimgi dunyo iqtisodiy ta'limotlari iqtisodiy bilimlar rivojida poydevor sifatida xizmat qilgan. Ular iqtisodiyotni boshqarish, bozor munosabatlarini tartibga solish, ishlab chiqarish va taqsimot tizimini takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va fuqarolarning ehtiyojlarini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etgan. Bu qadimiy qarashlar zamonaviy iqtisodiy tafakkur va amaliyotning rivojlanishiga mustahkam asos bo'lib, insoniyat taraqqiyotida muhim rol o'ynagan. Shu sababli, qadimgi iqtisodiy fikrlarni chuqur o'rganish va baholash har bir iqtisodchi uchun foydali va zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, A. (2019). "Qadimgi iqtisodiy ta'limotlarning zamonaviy iqtisodiyotda tutgan o'rni." O'zbekiston iqtisodiy axborotlari, 2(4), 12-18.
2. Azimova, G. (2021). "Qadimgi Sharq va Yunoniston iqtisodiy fikrlarining taraqqiyotiga nazar." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 1(10), 55-63.
3. Baxromov, M. (2018). "Qadimgi turkiy dunyoda iqtisodiy ta'limotlar shakllanishi." Tarix va jamiyat, 3(7), 46-51.
4. G'aniyeva, N. (2020). "Qadimgi dunyo sivilizatsiyalarida iqtisodiy munosabatlar." Milliy qadriyatlar, 5(2), 100-107.
5. Habibulloyev, S. (2022). "Qadimgi yunon iqtisodiy fikrlarining rivojlanish bosqichlari." Iqtisod va jamiyat, 2(9), 75-82.
6. Jo'rayev, O. (2017). "Qadimgi Rim va Gretsiya iqtisodiy tafakkurining asosiy xususiyatlari." Iqtisodiy tadqiqotlar, 1(5), 36-42.
7. Karimova, Z. (2022). "Qadimgi Misr va Bobilda iqtisodiy ta'limotlari." Ilm va taraqqiyot, 8(3), 59-65.